

Temporalitate fundamental-ontologică și temporalitate-orizont al ființei

Ipoteză/(e) despre o dublă temporalitate la Heidegger

Rezumat

Cuvinte-cheie: Heidegger, întrebarea privitoare la ființă, temporalitate, temporalitate ecstastic-orizentală, temporalitate-orizont al ființei, problema realității, adevăr și temporalitate, ec-sistență și Dasein, deschiderea luminoasă, radicalizările fenomenal-ontologice, fenomenalitate compusă

Cuprins

Introducere	6
Temă de cercetare, ipoteză, unități tematice.....	7
Considerații metodologice și bibliografice.....	14
Referințe de istoria filosofiei.....	15
Despre natura concluziilor.....	17
Motto, metodă și ipoteză.....	17
I. Temporalitatea înțeleasă în sensul ontologiei fundamentale.	
Temporalitatea – constituit al situării întru-ființă	19
I.1. Interpretarea sensului fundamental-ontologic al temporalității înțelegerii, situării afective, căderii și discursului	20
I.1.a. Interpretarea sensului temporalității înțelegerii	20
I.1.b. Interpretarea sensului temporalității situării afective	23
I.1.c. Interpretarea sensului temporalității căderii și discursului	31
I.2. Temporalitatea fundamental-ontologică din punctul de vedere al structuralității grijei.....	34
I.2.a. Interpretarea sensului temporalității hotărârii anticipatoare	37
I.2.b. Interpretarea sensului temporalității faptului-de-a-fi-vinovat	42

I.2.c. Rezumatul analizei temporalității hotărârii anticipatoare și continuarea articulării analizei sensului temporalității <i>Dasein</i> -ului	45
I.3. Caracterul ecstastic-orizantal al temporalității	56
I.3.a. Caracterul ecstastic al temporalității	56
I.3.b. Ecstasticitate și orizontalitate. Schemele de orizontalitate și fenomenul mundaneității	61
II. Temporalitatea înțeleasă în sensul ontologiei fundamentale.	
Ecstasticitate și orizontalitate.....	50
II.1. Caracterul ecstastic al temporalității.....	50
II.2. Schemele de orizontalitate și fenomenul mundaneității.....	54
II.3. Interpretarea fundamental-ontologică a temporalității și conceptul clasic/„vulgar” de timp.....	58
II.3.a. Structura de databilitate, timpul de ordinul lumii și începuturile modificărilor de către înțelegerea obișnuită a structurii originare de timp	58
II.3.b. Alte transformări ale structurii originare de timp în înțelegerea obișnuită a timpului: nivelarea, obiectivarea și înfinitizarea timpului	65
II.3.c. Aprecierea fundamental-ontologică a interpretării clasice a temporalității și rezumatul caracterizării acesteia	73
II.4. Rezumat, concluzii preliminare	75
II.4.a. Sensurile termenului de timp-prezent în ontologia fundamentală și cele două temporalități diferite	75
II.4.b. Problemă „cotitirii” (<i>Kehre</i>) din perspectiva dublei temporalități	87
III. Analiza structurală a întrebării referitoare la ființă și conceptul de <i>Dasein</i>	103
III.1. Structura interogării privitoare la ființă și constituirea sensului de orizont al ființei al <i>Dasein</i> -lui	104
III.2. Dinamica internă hermeneutică a întrebării referitoare la ființă și prezențialitatea <i>Dasein</i> -ului	111

IV. Problema relației <i>subiect-obiect</i>, a <i>lunii exterioare</i> și <i>realității</i>	117
IV.1. Interpretarea fundamental-ontologică a problemei realității exterioare	118
IV.1.a. Realitatea lunii exterioare și fenomenul faptului-de-a-fi-în-lume	118
IV.1.b. <i>Realitatea</i> și <i>realul</i> , <i>ființa</i> și <i>ființarea</i>	125
IV.2. Relevanța analizelor asupra problemei realității exterioare cu privire la teza cele două feluri de temporalitate	135
V. Adevăr și temporalitate. Reinterpretarea sensului conceptului tradițional de adevăr în ontologia fundamentală.....	140
V.1. Interpretarea problemei adevărului în <i>Ființă și timp</i>	141
V.1.a. Reinterpretarea relației de corespondență în ontologia fundamentală	143
V.1.b. Radicalizări ontologice identificabile în construcția conceptului de adevăr în sensul ontologiei fundamentale	148
V.1.c. Fenomenul certificării adevărului și fenomenul de „minima existenta”	153
V.1.d. Prefigurarea conceptului de adevăr al ființei. Elemente ale conceptului de adevăr al ființei identificabile în analiza fundamental-ontologică a adevărului	164
V.2. Concluzii intermediare	177
VI. Adevăr și temporalitate. Adevărul ființei (concepția despre adevăr a scrierilor tematice de după <i>Ființă și timp</i>)	189
VI.1. Esența adevărului(ființei) – conceptul de adevăr din <i>Despre esența adevărului</i>	192
VI.1.a. <i>Punerea-în-față</i> , <i>faptul-de-a lăsa să fie</i> și <i>deschisul</i> , constituturi fenomenal-ontologice ale adevărului ființei	194
VI.1.b. Fenomenul de libertate în constituirea adevărului ființei	203
VI.1.c. Ec-sistență și <i>Dasein</i>	216
VI.1.d. Adevărul ființei ca <i>adăpostire luminoasă</i>	223
VI.2. Adevărul ființei și funcția ontologică de păstor al ființei al temporalității-orizont al ființei (conceptul de adevăr din <i>Scrisoare despre „umanism”</i>)	232
VI.2.a. Gândirea ca acțiune. Relația <i>ființă-Dasein</i> în conceptul	

fenomenal-ontologic al gândirii	233
VI.2.b. Existența ec-statică a <i>Dasein</i> -ului și sensul de <i>Da-sein</i>	236
VI.2.c. Constituirea conceptului fenomenal-ontologic al ființei drept <i>deschidere luminatoare (Lichtung)</i> în orizontul hermeneutic al temporalității-orizont al ființei.....	244
VI.2.d. <i>Scrisoare despre „umanism”</i> versus <i>Ființă și timp</i> . Noi argumente în privința tezei dublei temporalități	253
VII. Ființă sau <i>deschidere luminatoare</i>, timp sau <i>prezențialitate</i>?.....	263
VII.1. Relevanța conclusivă a tematizărilor privitoare la sfârșitul filosofiei referitoare la interpretarea heideggeriană a ființei	263
VII.2. Aspectele de istorie a filosofiei ale postulării tezei sfârșitului filosofiei. Ființa ca negânditul	268
VII.3. Radicalizările fenomenologice identificabile în constituirea conceptului de <i>deschidere luminatoare (Lichtung)</i> și slăbirea statutului ontologic al timpului-orizont al ființei	277
VII.4. <i>Deschiderea luminatoare</i> ca ascundere care se ascunde și reparația problemei orizontului ființei	291
VIII. Ce este de fapt <i>deschiderea-luminatoare (Lichtung)</i>?.....	297
VIII.1. <i>Deschiderea luminatoare</i> ca metaforă fenomenal-ontologică și radicalizările fenomenologice	297
VIII.2. Radicalitatea fenomenal-ontologică a conceptului de <i>deschidere luminatoare</i> și temporalitatea. Spre aprecieri conclusive	304
Privire retrospectivă, concluzii	319
Bibliografie	326

Lucrarea de față conține opt capitole, iar împreună cu *Introducerea* și partea de încheiere (*Privire retrospectivă, concluzii*) avem de-a face cu zece unități tematice.

Partea introductivă cuprinde referiri orientative asupra tematicii abordate, asupra aspectelor privitoare la metodologia cercetării și expunerii, respectiv considerații bibliografice, din perspectiva ipotezei/ipotezelor de cercetare.

Principala ipoteză de cercetare se bazează pe presupunerea potrivit căreia temporalitatea ecstastic-orizentală analizată de către Heidegger în *Ființă și timp* nu epuizează sensul heideggerian al fenomenului de temporalitate (altfel spus, sensul conceptului de timp/temporalitate la Heidegger nu se reduce la temporalitatea înțeleasă din orizontul de interpretare al ontologiei fundamentale). În aprecierea noastră, în însăși semnificația categoriei de *Dasein* se ascunde o dimensiune de temporalitate (de fapt o relaționalitate *ființă-temporalitate*), care diferă de temporalitatea interpretată din perspectiva ontologiei fundamentale. În consecință, ipoteza fundamentală a lucrării se bazează pe ideea unei duble temporalități identificabilă la Heidegger, respectiv pe ideea că între temporalitatea din sfera semnificației categoriei de *Dasein* și temporalitatea înțeleasă în esență în legătură cu modul de situare a omului în lume există o diferență, ele aparținând unor orizonturi hermeneutice relativ diferite. În această ordine de idei putem presupune că aceste două ipostaze ale temporalității nu au aceeași funcție hermeneutică, respectiv același statut ontologic relativ la tema fundamentală a gândirii heideggeriene, anume întrebarea referitoare la ființă. În aprecierea noastră, din punctul de vedere al întrebării privitoare la ființă o semnificație mai accentuată o are „temporalitatea-orizont” a ființei, adică cea reflectată de semnificația ascunsă în semantica termenului de *Dasein*. Elementele acestei temporalități sunt prezente chiar în analitica existențială din *Ființă și timp* (subordonate însă perspectivei de interpretare a ontologiei fundamentale), dar abordarea lor propriu-zisă și mai articulată, din perspectiva problemei ființei are loc de fapt abia în cadrul tematizărilor de după această perioadă din gândirea lui Heidegger, de pildă în legătură cu analizele referitoare la *adevărul ființei*, respectiv la conceptul fenomenal-ontologic al ființei, denumit *deschiderea-luminatoare (Lichtung)* de către Heidegger.

Această schițare a tematicii lucrării orientează atenția introducerii și asupra problemei cotiturii din gândirea heideggeriană, întrucât în aprecierea noastră relația ființă-temporalitate, ascunsă în dimensiunea originară – cea în legătură directă cu problema ființei – a semanticii

termenului de *Dasein*, este prezentă în tematizările de după *Ființă și timp*, în semnificația cuvintelor-cheie și orizontul de interpretare în care acestea se regăsesc. În acest sens, considerăm că una dintre dimensiunile dublei temporalități a *Dasein*-ului transcende dincolo de ontologia fundamentală, jucând un rol interpretativ important în cadrul tematizărilor de după așa-zisa cotitură heideggeriană.

Primele două capitole tematice ale lucrării își propun interpretarea temporalității înțeleasă în sensul ontologiei fundamentale, ca fenomenalitate ecstastic-orizantală, potrivit caracterizării heideggeriene. Aceste capitole se caracterizează printr-o orientare tematică unitară, aplecându-se ambele asupra analizei fenomenului temporalității din orizontul interpretativ al ontologiei fundamentale, cu accente diferite însă privind deferitele aspecte ale acestuia. Această similitudine tematică, respectiv articulare interpretativă diferită este reflectată în însuși formularea titlurilor celor două capitole (*Temporalitatea înțeleasă în sensul ontologiei fundamentale. Temporalitatea – constituit al situării întru-ființă*, respectiv *Temporalitatea înțeleasă în sensul ontologiei fundamentale. Ecstasticitate și orizantalitate*). Scopul fundamental al acestor capitole îl constituie pătrunderea interpretativă în sensul temporalității ce constituie obiectul principal al analizelor din *Ființă și timp*, respectiv trecerea în revistă a diferitelor unități de sensuri conexe, în vederea obținerii unei perspective analitico-sintetice asupra acestui tip de temporalitate. În acest demers am manifestat o raportare selectivă, limitând investigația asupra a câtorva concepte-cheie, considerate reprezentative din acest punct de vedere, în primul capitol acestea fiind: *înțelegerea (Verstehen)*, *situarea afectivă (Befindlichkeit)*, *căderea (Verfallen)*, *discursul (Rede)*, *hotărâre anticipatoare (Vorlaufende Entschlossenheit)*, respectiv *faptul-de-a-fi-vinovat (Schuldigsein)*. În corelație cu acestea, capitolul al doilea realizează interpretări asupra sensului heideggerian al caracterului *ecstastic-orizantal* al temporalității, înțeleasă în legătură cu modalitatea specifică a *situării întru-ființă* a omului, precum și asupra concepției clasice/obișnuite despre timp, acestea din urmă în primul rând cu intenția surprinderii faptului că în interpretarea lui Heidegger această concepție – prin intermediul și cu prețul nivelării structurale, obiectivării și infinitizării temporalității ecstastic-orizontale – ascunde fenomenul originar (din punctul de vedere al ontologiei fundamentale) al temporalității.

Aceste analize relativ amănunțite, referitoare la aspectele de temporalitate ale situării întru-lume a omului, se orientează în principal în direcția fundamentării tezei potrivit căreia

temporalitatea înțeleasă din perspectiva orizontului de interpretare al ontologiei fundamentale reprezintă în primul rând o modalitate specifică de a fi a *Dasein*-ului în lume, o fenomenalitate interpretată în principiu în legătură cu aspectele de finitudine și de ipseitate ale omului, reprezentând în esență un fel de temporalitate *internă*-reductivă, caracteristică mai degrabă doar existenței umane, neavând relevanță propriu-zisă în privința problemei ființei ca atare. (Din acest punct de vedere nu este lipsită de temei interpretarea existențialistă a *Ființei și timp*.) În consecință, în aprecierea noastră temporalitatea ecstastic-orizantală analizată în ontologia fundamentală nu este identică cu „temporalitatea-orizont” a ființei, postulată în legătură directă cu întrebarea privitoare la ființă în cadrul problematizărilor preliminare, respectiv a celor finale din opera principală a ontologiei fundamentale. În acest sens, orizonturile unităților secvențiale ale temporalității ecstastic-orizontale, analizate în *Ființă și timp*, au deschidere mai degrabă unele către altele, și nu către ființă ca atare; altfel spus, „ec-staticul” acestei temporalități nu este direcțional în primul rând către ființă. Secvența intitulată *Rezumat. Concluzii preliminare* a capitolului al doilea are ca finalitate în principal evidențierea acestei idei, intenționând realizarea acestei finalități prin reîntoarcerea la ipoteza dublei temporalități în legătură cu problema cotiturii heideggeriene, după analizele relativ îndepărtate de orizontul tematic propriu-zis al lucrării.

Capitolul al treilea al lucrării (purtând titlul *Analiza structurală a întrebării referitoare la ființă și conceptului Dasein-ului*) își propune în principal analiza structurală a interogației privitoare la ființă la Heidegger, cu scopul identificării legăturii esențiale dintre dimensiunea originară a relației ființă-temporalitate, prezentă în semantica *Dasein*-ului, și geneza acestei categorii în orizontul hermeneutic al interogării referitoare la ființă. Preocuparea principală a abordărilor din acest capitol o constituie evidențierea faptului că stratul semantic primar/originar al termenului de *Dasein* își are originea în orizontul interpretativ al întrebării privitoare la ființă, în consecință înțelesul primordial al conceptului de temporalitate la Heidegger se constituie în strânsă legătură cu aceasta, cu modul de raportare interogativă a omului la ființă. Relevanța acestei tematizări în direcția tezei privind cele două feluri de temporalități constă în faptul că, în aprecierea noastră, analitica existențială nu se referă de fapt la această temporalitate înțeleasă dinspre orizontul interpretativ al problemei ființei, întrucât după identificarea *Dasein*-ului drept existențialitate privilegiată, cu funcționalitatea ontologică de „orizont al ființei”, în analiza temporalității Heidegger practic păărăsește orizontul interpretativ al întrebării privitoare la ființă,

aplecându-se mai degrabă asupra analizei aspectelor de temporalitate „internă” a *Dasein*-ului, caracteristică modului specific de situare a omului în lume. Astfel, în interpretarea noastră analitica existențială poate fi considerată în primul rând drept descrierea fenomenologică a aspectelor de temporalitate, înțeleasă cu precădere în legătură cu modalitatea omului de a fi în lume, îndepărtându-se de orizontul întrebării referitoare la ființă, instituit în problematizarea introductivă în opera principală a ontologiei fundamentale. Temporalitatea-orizont (a ființei), deci cea înțeleasă în corelație directă cu problema ființei, este abordată în acest capitol în principal în legătură cu dinamica hermeneutică intrinsecă a întrebării privitoare la ființă, cu referiri la diferențele hermeneutice între circularitatea logică și mișcarea de înainte-înapoi, referitoare la elementele structurale ale întrebării privitoare la ființă, atingând și aspecte de logica interpretării.

Titlul celui de-al treilea capitol (*Problema relației subiect–obiect, respectiv a lumii exterioare și realității*) trimite către ideea potrivit căreia relația de ființă-temporalitate, respectiv temporalitatea-orizont, prezente în sensul originar al termenului *Dasein*, sunt semnificative inclusiv în privința dihotomiilor clasice/tradiționale ale filosofiei. Teza călăuzitoare a analizelor întreprinse o constituie considerația potrivit căreia problema realității este abordată de către Heidegger din perspectiva unui orizont interpretativ care se deosebește în mod radical de cel tradițional, în care această temă este pusă în mod obișnuit în filosofie. Astfel, Heidegger privește problema realității prin prisma poziției ontologice a *Dasein*-ului, datorită căreia realitatea ca lume exterioară este considerată drept constituit corelativ al *faptului-de-a-fi-în-lume*, iar din perspectiva acestei fenomenalități compuse, dihotomiile sus-amintite, generatoare de situații hermeneutice aporetice, își pierd miza și relevanța ontologică. În acest context, în cadrul capitolului se fac referiri la o caracteristică specifică a ontologiei fundamentale privind modul de abordare a problemelor filosofice, potrivit căreia primul pas în analiza oricărei probleme filosofice trebuie să-o constituie analiza și clarificarea situației ontologice a celui care înfăptuiește instituirile de probleme, adică a modului de a fi în lume a omului. Acest principiu metodologic este aplicat în mod consecvent de către Heidegger în analizele sale referitoare la problema realității. Totodată, pe baza corelației cu abordarea fundamental-ontologică a problemei realității, capitolul conține referiri și analize privind problema diferenței ontologice heideggeriene, implicată de afinitatea semantică a categoriilor *real-realitate*, respectiv *ființă-ființare*. Mesajul propriu-zis al capitolului, având legătură directă cu teza lucrării, îl constituie în principal

considerațiile referitoare la relevanța analizei heideggeriene a problemei realității în privința ideii celor două feluri de temporalități, contribuind la încheierea capitolului printr-o funcționalitate conclusivă. Acestea pot fi sintetizate în aprecierea potrivit căreia, în orizontul interpretativ din perspectiva căruia Heidegger pune și analizează problema realității exterioare în *Ființă și timp*, este implicat în primul rând sensul originar – în directă corelație cu întrebarea privitoare la ființă – al relației ființă–temporalitate, prezent în abisurile semantice ale termenului *Dasein*. Această afirmație este argumentată în principal prin aceea că sensul categoriei *faptul-de-a-fi-în-lume*, care joacă un rol primordial în aceste analize, este direcțional în primul rând către ființa ca atare, și mai puțin în privința aspectelor de temporalitate „internă”, înțeleasă mai degrabă în sens reductiv, în legătură cu modul de situare ontică a *Dasein*-ului.

Capitolele al cincilea și al șaselea – în mod analog cu orientarea tematică a primelor două capitole – constituie de fapt o singură unitate tematică, ele urmărind în principal corelația și relevanța analizelor heideggeriene referitoare la conceptul de adevăr cu și în privința problemei temporalității, și în primul rând cu temporalitatea-orizont (a ființei). Astfel, în titlul ambelor capitole se regăsesc cuvintele-cheie de *adevăr și temporalitate*, respectiv relaționalitatea de „adevăr și temporalitate”. Dincolo de această similitudine tematică, capitolele cuprind și note de diferență între ele. Cel de-al cincilea se concentrează în primul rând pe analizele heideggeriene din *Ființă și timp*, aplecându-se în principal asupra aspectelor de reinterpretare a conceptului clasic de adevăr în orizontul ontologiei fundamentale (având în vedere însă, pe lângă acestea, și elementele de „adevăr al ființei”, identificabile chiar în această operă). În schimb, capitolul al șaselea tratează cu precădere concepția despre adevăr a scrierilor de după *Ființă și timp*, în scopul identificării elementelor de temporalitate-orizont ale conceptului specific heideggerian de *adevăr al ființei*.

Conform celor de mai sus, capitolul al cincilea poartă titlul *Adevăr și temporalitate. Reinterpretarea sensului conceptului tradițional de adevăr în ontologia fundamentală*. Mesajul principal al capitolului se bazează pe ideea existenței unor radicalizări ontologice, cu caracter ambivalent, privind conceptul tradițional de adevăr, în cadrul analizelor întreprinse din perspectivă fundamental-ontologică și fenomenologică în *Ființă și timp*. Prin ambivalența radicalizărilor ontologice înțelegem prezența concomitentă a două direcționalități în cadrul acestora, respectiv a elementelor care trimit către conceptul fundamental-ontologic al adevărului,

și a celor care trimit către conceptul de adevăr al ființei. Radicalizările în direcția fundamental-ontologică sunt identificate, pe de o parte, în faptul că în aceste interpretări heideggeriene *propoziția* este privată de calitatea sa de entitate ontologică purtătoare a adevărului, aceasta devenind însăși *Dasein*-ul, respectiv structura existențială a situării întru-ființă a omului; pe de altă parte, în strânsă legătură cu aceasta, statutul modal al fenomenului-adevăr suferă o modificare radicală, transformându-se din accidental (care poate să caracterizeze *sau nu* propoziția) în necesar, în sensul de fenomenalitate-constituit esențial în structura existențială a *Dasein*-ului. Elemente ale radicalizării în direcția adevărului ființei sunt identificate în principal în legătură cu analizele heideggeriene referitoare la *presupoziția* adevărului, la termenul folosit pentru „existența” ființei (*gibt es*, în loc de *ist*), la lipsa de alternativă a *Dasein*-ului în ceea ce privește caracteristica existențială originală a modului său de a fi în lume (starea-de-aruncare, *Geworfenheit*), etc. În aceste abordări heideggeriene se poate observa o oarecare distanțare a fenomenului de adevăr de la existențialitatea *Dasein*-ului, acesta devenind din ce în ce mai mult un atribut al ființei.

În acest capitol tema adevărului este corelată cu problema temporalității-orizont în primul rând în legătură cu ideea de *fenomenalitate compusă* a adevărului ființei, aceasta implicând corelativitatea *ființă–Dasein* drept constituit esențial în structura fenomenală a adevărului ființei.

Capitolul al șaselea al lucrării, sub titlul *Adevăr și temporalitate. Adevărul ființei (concepția despre adevăr a scrierilor tematice de după Ființă și timp)* își propune în primul rând investigarea conceptului de adevăr al ființei, în scopul identificării elementelor care pot fi asociate cu temporalitatea-orizont, concentrându-se asupra acelor corelații fenomenale, care pot fi descoperite în esență între sensurile originare (constituite din perspectiva întrebării privitoare la ființă) ale conceptului de *Dasein* și fenomenul de adevăr, înțeles ca adevăr al ființei. Această parte a lucrării analizează în principal abordările din scrierile *Despre esența adevărului și Scrisoare despre „umanism”*, din punctul de vedere al liniei tematice sus-amintite; astfel, capitolul se structurează în două subcapitole, legate între ele în privința mesajului fundamental. Elementul principal al acestei legături ideatice constă în faptul că baza fenomenal-ontologică a conexiunii între adevărul ființei și temporalitatea-orizont este identificată în ambele în structura de *fenomenalitate compusă* a corelativității *ființă–Dasein*. Primul subcapitol realizează această

identificare în baza analizei interpretative a termenilor-cheie de *aducere-în-față* (*vor-stellen*), *faptul-de-a-lăsa-să-fie* (*Seinlassen*), fenomenul de *libertate* (*Freiheit*) înțeles într-un sens specific, respectiv *deschisul* (*Das Offene*) ca fenomen fundamental al ființei, în principal sub forma surprinderii conexiunii fenomenal-ontologice între caracterul ec-static al modului de a fi a *Dasein*-ului și sensul de orizont-al-ființei al existențialității de *Da-sein/prezențialitate*. Partea a doua a capitolului continuă investigațiile asupra corelației dintre adevărul ființei și temporalitatea-orizont (a ființei), păstrând categoriile de *existență ec-statică* și relație *ființă–Dasein* drept entități hermeneutice fundamentale, extinzând sfera interpretărilor asupra conceptului fenomenal-ontologic de *acțiune*, de *gândire*, respectiv la funcția ontologică de *păzire a ființei* a temporalității-orizont. În baza acestor demersuri interpretative, cu o oarecare finalitate cvasi-conclusivă a acestui capitol, se ajunge la următoarea „definiție” a ființei: „Ființa există prin *șederea* și *păzirea* ei în și prin *Da-sein*.” Interpretările referitoare la conexiunea fenomenal-ontologică între existența ec-statică și temporalitatea-orizont direcționează atenția asupra conceptului de *deschidere-luminatoare* (*Lichtung*), care urmează să fie analizat pe parcursul următoarelor capitole, și în legătură cu care pare posibilă formularea unor considerații conclusive ale lucrării. În acest capitol se regăsește totodată o unitate tematică referitoare la analiza comparativă a unor problematizări și analize (considerate relevante pentru tematica abordată în această parte a lucrării) din *Ființă și timp*, respectiv *Scrisoare despre „umanism”*, servind cu noi argumente privind teza dublei temporalități, respectiv specificul cotiturii heideggeriene.

Capitolul al șaptelea al lucrării se bazează pe interpretarea considerațiilor heideggeriene cuprinse în *Sfârșitul filosofiei și sarcina gândirii*, aplecându-se cu precădere asupra conexiunilor fenomenal-ontologice identificabile în procesul de constituire și în însăși semnificația conceptului de *deschidere-luminatoare* (*Lichtung*), asupra relevanței acestora în privința întrebării referitoare la ființă, la relația *Dasein–ființă–temporalitate*, respectiv temporalitate-orizont. Titlul capitolului (*Ființă sau deschidere luminatoare, timp sau prezențialitate?*) prefigurează punctele de accent în jurul cărora se concentrează mesajul principal al acestei părți, respectiv analiza sensului conceptelor heideggeriene de *ființă* și *timp* din perspectiva orizontului de interpretare a categoriei de *deschidere-luminatoare*, sugerând totodată posibilitatea unor eventuale reinterprețări ale acestora de pe temeiul acesteia din urmă. Acest mesaj se articulează în principal în jurul interpretațiilor vizând radicalizările fenomenologice identificabile în semantica conceptului de *deschidere-luminatoare*, și poate fi rezumat în esență în următoarea

considerație: aceste radicalizări sunt direcționale către dimensiunea de originaritate a ființei, astfel încât ființa ca *deschiderea-luminatoare* dobândește sensul de fenomenalitate „suverană”, suficientă sieși, ca atare nu necesită auxiliarități ontologice sau „orizonturi” intermediatice, precum *Dasein* și temporalitatea-orizont. În legătură cu toate acestea capitolul formulează presupuziții privind slăbirea statutului ontologic al *Dasein*-ului și temporalității-orizont din perspectiva radicalității fenomenologice a *deschiderii-luminatoare*. Titlul capitolului conține totodată și o trimitere către tema fundamentală a analizelor heideggeriene din *Ființă și timp*, cu intenția semnalizării existenței unei perspective comparatiste privind aceste două opere în cadrul investigațiilor cuprinse în capitol. Relevanța unei asemenea abordări este subliniată și de faptul că opera principală a ontologiei fundamentale se termină cu întrebări privind caracterul de orizont al ființei al temporalității, și, în mod analog, *Sfârșitul filosofiei și sarcina gândirii* se încheie de asemenea cu propoziții interrogative, referitoare tocmai la rezultatele analiticii existențiale privind relația „ființă și timp”.

Relevanța tematizărilor din acest capitol privind teza fundamentală a lucrării este dată prin faptul că acestea ridică în fond următoarele întrebări: Dacă interpretăm *deschiderea-luminatoare* drept concept al ființei transpus într-un orizont fenomenologic specific, poate fi interpretată, în mod analog, *prezențialitatea* ca temporalitate fenomenologic-modificată? *Prezențialitatea* gândită în corelație cu *deschiderea-luminatoare* mai poate fi considerată în vreun sens drept temporalitate, din orizontul interpretativ al fenomenalității *deschiderii-luminatoare*? Care sunt implicațiile posibile ale acestor problematizări în privința tezei dublei temporalități la Heidegger?

În corelație tematică cu toate aceste investigații, în acest capitol găsim totodată și abordări privind momentele și formele fenomenului de uitare a ființei în istoria filosofiei, respectiv dimensiunea de *ascundere* a *deschiderii-luminatoare*.

Capitolul al optulea, totodată ultim în privința investigațiilor tematice propriu-zise, poartă titlul de *Ce este de fapt deschiderea-luminatoare?*, care la prima vedere nu indică o tematică diferită de cea discutată în capitolul precedent, și ca atare nu se justifică drept capitol separat. Așa cum reiese din considerațiile introductive ale capitolului, acest titlu se explică prin faptul că investigațiile din capitolul precedent nu au epuizat nici pe departe toată dimensiunea conceptului de *deschidere-luminatoare*, astfel în legătură cu aceasta se impun aprofundări și

lămuriri suplimentare. În consecință, în acest capitol ne propunem completarea considerațiilor privind conceptul de *deschidere-luminatoare* la Heidegger, mai ales sub forma unor articulări și nuanțări interpretative. Acest demers nu constituie un scop în sine, fiind în strânsă legătură cu teza fundamentală a lucrării, și în primul rând cu sensul „tare” , cel de „orizont al ființei” al temporalității, respectiv aprecierea privind „soarta” *Dasein*-ului și a temporalității în cadrul ontologiei heideggeriene, direcționând investigațiile către considerații conclusive.

Aceste interpretări cu tentă finalizatoare privesc *deschiderea-luminatoare* ca metaforă fenomenal-ontologică, care tinde spre considerarea ființei drept fenomenalitate originară, în strânsă legătură cu radicalizările fenomenologice pomenite în cadrul capitolului precedent, ele fiind din nou tematizate și supuse unor noi analize. Potrivit acestor investigații, pot fi identificate următorii pași, respectiv grade ale acestui proces de radicalizare: desprinderea conceptului de *deschidere-luminatoare* din orizontul interpretativ al logicii empirico-analogice și transpunerea lui în orizontul interpretativ al unei logici fenomenologice; interpretarea *deschiderii-luminatoare* drept *deschidere liberă* (*freie Öffnung*), „libertatea” având o conotație de *privațiune* (liberă *de ceva*), lărgind spre sensul de *universalitate* înțelesul originarității fenomenale; desprinderea funcției de „luminare” de pe textura fenomenală a *deschiderii-luminatoare*, eliminarea conotațiilor de lumină/vizualitate/luminare din semantica conceptului. În corelație cu toate acestea se formulează din nou întrebarea: În ce măsură influențează aceste radicalizări fenomenologice direcționale spre *ființa ca fenomenalitate suverană* funcția hermeneutică și statutul ontologic al temporalității-orizont și al *Dasein*-ului, în ceea ce privește întrebarea privitoare ca ființă?

În investigarea acestor problematizări în acest capitol aplicăm un fel de logică de interpretare cu direcționalitate inversă, în sensul de a privi aceste categorii dinspre orizontul hermeneutic al *deschiderii luminatoare*, punând în esență întrebarea: Este acest concept atât de radical din punct de vedere fenomenologic, încât să aibă efect – eventual chiar de „suprascriere” – asupra funcționalității ontologice ale acestora?

Analizele converg în direcția concluziei potrivit căreia, luând în considerare direcționalitatea radicalizărilor fenomenal-ontologice identificabile în procesul de constituire al conceptului de *deschidere-luminatoare*, nu poate fi ocolită presupunerea că apreciind din perspectiva fenomenalității suverane a acesteia, statutul și funcționalitatea ontologică a

categoriilor de *Dasein*, *temporalitate*, respectiv *orizontul ființei* suferă o slăbire semnificativă. Totodată însă apreciem că – în mod aparent paradoxal tocmai din perspectiva acestei logici fenomenologice – aceste radicalizări fenomenal-ontologice nu pot elimina unele corelativități fundamentale; ducând așadar mai departe interpretarea din punct de vedere fenomenal-ontologic, *deschiderea-luminatoare* trebuie considerată totuși drept *fenomenalitate compusă*, „ipseitatea fenomenală” fiind la urma urmei o autocontradicție. Potrivit acestei presupunerii, în mod analog cu punerea problemei în ultimele pagini din *Ființă și timp*, în considerațiile finale ale *Sfârșitului filosofiei și sarcina gândirii* Heidegger pomenește despre „deschidere-luminatoare și prezențialitate” (*Lichtung und Anwesenheit*), sugerînd, în aprecierea noastră, ideea că în conceptul fenomenal-ontologic de *deschidere-luminatoare* persistă un anumit fel de corelativitate. Considerăm totuși că între semantica conceptului gândit din perspectiva radicalizărilor ontologice despre care s-a vorbit, respectiv interpretarea lui ca fenomenalitate compusă, compatibilă cu auxiliarietăți ontologice, se ascunde un fel de tensiune hermeneutică, poate chiar contradicție, aceasta fiind poate una dintre acele „puncte de ruptură”, despre care se face vorbire în literatura de specialitate în legătură cu Heidegger.

În partea de încheiere a lucrării – intitulată *Privire retrospectivă, concluzii* – accentul cade mai mult asupra dimensiunii de retrospectivitate, avînd în vedere faptul că pe parcursul lucrării de mai multe ori se fac referiri conclusive, chiar dacă ele au caracter preliminar/intermediar. Această retrospectivă oferă detalii privind aspectele de geneză ale lucrării, apreciază gradul de realizare a obiectivelor propuse, face referiri la caracterul ipotezelor de lucru, la aspecte de metodologie de expunere, tratare și cercetare, respectiv legate de bibliografie. Referirile conclusive se regăsesc cu precădere în cadrul acestei retrospectivități, sub forma trecerii (parțiale) în revistă a celor enunțate pe parcursul lucrării, a unor scurte reflexii confirmative asupra lor, respectiv sub forma indicării unor posibile direcții de cercetare decurgînd din punctul de vedere al temei și al orizontului de interpretare.

Bibliografie

- ARISZTOTELÉSZ: *Metafizika*. (Ford. Halasy Nagy József.) Lectum Kiadó 2002.
- BERGSON, Henri: *Teremtő fejlődés*. (Ford. Dienes Valéria.) Akadémiai Kiadó, Budapest 1987.
- CAPUTO, J. D.: *Heidegger's God and the Lord of History*. *The New Scholasticism*, 57, 1983.
- CONDRAU, Gion: *Freud és Heidegger. Daseinanalitikai neurózistan és pszichoterápia*. (Ford. Török Tamás, Váradi Péter.) TIT Kossuth Klub Egyesület, Magyar Daseinanalitikai Egyesület – L'Harmattan 2013.
- CIOABĂ, Cătălin: *Timp și temporalitate*. Editura Humanitas, București 2000.
- DESCARTES, René: *A módszerről* (Ford. Alexander Bernát, Szemere Samu, Tamás Gáspár Miklós.) Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1977.
- DESCARTES, René: *Elmélkedések az első filozófiáról*. (Ford. Boros Gábor.) Atlantisz kiadó, Budapest 1994.
- DILTHEY, Wilhelm: *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban*. (Ford. Erdélyi Ágnes.) Gondolat Kiadó, Budapest 2003.
- FEHÉR M. István: *Martin Heidegger. Egy XX. századi gondolkodó életútja*. Göncöl Kiadó, Budapest 1992.
- FRIEDRICH-WILHELM, von Herrmann: *Technika, politika és művészet a Beiträge zur Philosophie-ban*. (Ford. Egyedi András.) In Fehér M. István (szerk.): *Utak és tévutak. A budapesti Heidegger-konferencia előadásai*. Atlantisz Kiadó, Budapest 1991.
- GADAMER, Hans-Georg: *A fenomenológiai mozgalom*. *Athenaeum*, 1993/2.
- GADAMER, Hans-Georg: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázлата*. (Ford. Bonyhai Gábor.) Osiris Kiadó, Budapest 2003.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *A filozófiai tudományok enciklopédiájának alapvonalai. A természetfilozófia*. (Ford. Szemere Samu.) Akadémiai Kiadó, Budapest 1979.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *A szellem fenomenológiája*. (Ford. Szemere Samu.) Akadémiai Kiadó, Budapest 1979.
- HEIDEGGER, Martin: *Grundprobleme der Phänomenologie*. In Gesamtausgabe 24., Frankfurt/M., Vittorio Klostermann Verlag 1975.
- HEIDEGGER, Martin: *Brief über den „Humanismus“*. In *Wegmarken*. Klostermann, Gesamtausgabe 9. 1976.

- HEIDEGGER, Martin: Platons Lehre von der Wahrheit. In *Wegmarken*. Klostermann, Gesamtausgabe 9. 1976.
- HEIDEGGER, Martin: Vom Wesen der Wahrheit. In *Wegmarken*. Klostermann, Gesamtausgabe 9. 1976.
- HEIDEGGER, Martin: Was ist Metaphisik? In *Wegmarken*. Klostermann, Gesamtausgabe 9. 1976.
- HEIDEGGER, Martin: Das Ende der Philosophie und die Aufgabe des Denkens. In *Zur Sache des Denkens*. Niemeyer Verlag 1988.
- HEIDEGGER, Martin: Despre esența adevărului. In *Repere pe drumul gândirii*. (Trad. Thomas Kleininger–Gabriel Liiceanu) Editura Politică, București 1988.
- HEIDEGGER, Martin: Doctrina lui Platon despre adevăr. In *Repere pe drumul gândirii*. (Trad. Thomas Kleininger–Gabriel Liiceanu.) Editura Politică, București 1988.
- HEIDEGGER, Martin: Scrisoare despre „umanism”. In *Repere pe drumul gândirii*. (Trad. Thomas Kleininger–Gabriel Liiceanu) Editura Politică, București 1988.
- HEIDEGGER, Martin: *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*. In Gesamtausgabe 65., Frankfurt/M. 1989.
- HEIDEGGER, Martin: *Lét és idő*. (Ford. Vajda Mihály.) Gondolat Kiadó, Budapest 1989.
- HEIDEGGER, Martin: *Schelling értekezése az emberi szabadság lényegéről*. (Ford. Boros Gábor.) T-Twins Kiadó, Budapest 1993.
- HEIDEGGER, Martin: A filozófia vége és a gondolkodás feladata. (Ford. Vajda Mihály.) In Pongrácz Tibor (szerk.): „...költőien lakozik az ember...”. T-Twins Kiadó/Pompeji, Budapest, Szeged 1994.
- HEIDEGGER, Martin: Az igazság lényegéről. (Ford. Pongrácz Tibor.) In Pongrácz Tibor (szerk.): „...költőien lakozik az ember...”. T-Twins Kiadó/Pompeji, Budapest, Szeged 1994.
- HEIDEGGER, Martin: Az út a nyelvhez. (Ford. Hévizi Ottó.) In Pongrácz Tibor (szerk.): „...költőien lakozik az ember...”. T-Twins Kiadó/Pompeji, Budapest, Szeged 1994.
- HEIDEGGER, Martin: Levél a „humanizmusról”. (Ford. Bacsó Béla.) In Pongrácz Tibor (szerk.): „...költőien lakozik az ember...”. T-Twins Kiadó/Pompeji, Budapest, Szeged 1994.

- HEIDEGGER, Martin: Platón tanítása az igazságról. (Ford. Kocziszky Éva.) In Pongrácz Tibor (szerk.): „...költőien lakozik az ember...”. T-Twins Kiadó/Pompeji, Budapest, Szeged 1994.
- HEIDEGGER, Martin: Tudomány és eszmélődés. In Tillmann J. A. (szerk.): *A későújkor józansága I.* Göncöl Kiadó, Budapest 1994.
- HEIDEGGER, Martin: *Bevezetés a metafizikába.* (Ford. Vajda Mihály.) IKON Kiadó 1995.
- HEIDEGGER, Martin: *Der Begriff der Zeit. Conceptul de timp – ediție bilingvă* (Trad. Cătălin Cioabă.) Editura Humanitas, București, 2000.
- HEIDEGGER, Martin: *A fenomenológia alapproblémái.* (Ford. Demkó Sándor.) Osiris Kiadó, Budapest 2001.
- HEIDEGGER, Martin: *Sein und Zeit.* Max Niemeyer Verlag, Tübingen 2001.
- HEIDEGGER, Martin: *Ființă și timp* (Trad. Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă.) Editura Humanitas, București 2003.
- HEIDEGGER, Martin: Kant tézise a létről. (Ford. Korcsog Balázs.) In Pongrácz Tibor (szerk.): *Útjelzők.* Osiris Kiadó, Budapest 2003.
- HEIDEGGER, Martin: *Der Begriff der Zeit.* In Gesamtausgabe 64., Vittorio Klostermann Verlag 2004.
- HELD, Klaus: A világ végtelensége és végessége. In Fehér M. István (szerk.): *Utak és tévutak. A budapesti Heidegger-konferencia előadásai.* Atlantisz Kiadó, Budapest 1991.
- HOSOKAWA, Ryoichi: Heidegger és a fordulat problémája. *Athenaeum.* II. 1994. 3. füzet. (149-167.) T-Twins Kiadói és Tipográfiai KFT.
- HUSSERL, Edmund: *A filozófia mint szigorú tudomány.* (Ford. Baránszky Jób László.) Kossuth Könyvkiadó 1993.
- HUSSERL, Edmund: *Logische Untersuchungen.* Akademie Verlag, 2008.
- JASPERS, Karl: *Bevezetés a filozófiába.* (Ford. Szathmáry Lajos.) Európa Könyvkiadó, Budapest 1987.
- KANT, Immanuel: *A tiszta ész kritikája.* (Ford. Kis János.) Atlantisz Kiadó, Budapest 2009.
- KEREKES Erzsébet: *Az idő kairológikus jellege a heideggeri hermeneutikai fenomenológiában.* Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kolozsvár 2013.
- LÖWITH, Karl: *Sämtliche Schriften, Band 8.* (Heidegger – Denker in dürftiger Zeit) J.B. Metzler Verlag 1990.

- MOLNÁR Péter: Változó időtartamú analízis és elébe ugró gondoskodás. Lacan és Heidegger. *Erdélyi Múzeum*. 2015.4. 29-36.
- NYÍRI Tamás: *Filozófiatörténet*. Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia, Budapest 1983.
- NYÍRÓ Miklós: A mediális esemény ősi eszméje és ontológiai újjáélesztése a *Lét és időben*. *Többlet*. 2014/1. 110-143.
- PARMENIDÉSZ: *Töredékek*. (Ford. Végh Attila.) Attraktor Könyvkiadó Kft. 2010.
- PETERS, Francis E.: *Termenii filosofiei grecești*. (Trad. Dragan Stoianovici.) Editura Humanitas, București 1993.
- PETKI Pál: A lét mint a létező léte. Tautológia és jelentésesség a fundamentálonológiai létinterpretációban. *Többlet*. 2015/2. 95-107.
- PETKI Pál: A lét kontingenciája és a kérdés ontológiájának körvonalazása Heidegger lételméleti vizsgálódásaiban. In Veress Károly (szerk.): *Egyediség és véletlen*. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kolozsvár 2016.
- PLATÓN: *Összes művei*. Gondolat Kiadó, Budapest 1987.
- PÖGGELER, Otto: *Heidegger und die hermeneutische Philosophie*. Karl Alber Verlag 1983.
- RORTY, Richard: *Heideggerről és másokról*. Jelenkor Kiadó, Pécs 1997.
- SARTRE, Jean-Paul: *A lét és a semmi*. (Ford. Seregi Tamás.) L'Harmattan Kiadó-Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszék-Magyar Filozófiai Társaság, Budapest 2006.
- SCHELER, Max: *A formalizmus az etikában és a materiális értékétika*. (Ford. Berényi Gábor.) Gondolat Kiadó, Budapest 1979.
- SCHMITT, Gerhard: *The Concept of Being in Hegel and Heidegger*. Bouvier Verlag, Bonn 1977.
- SCHWENDTNER Tibor: *Husserl és Heidegger. Egy filozófiai összecsapás analízise*. L'Harmattan Kiadó-Magyar Daseinanalitikai Egyesület. 2008.
- SZIKLAI László: *Heidegger és az inség kora*. Osiris Kiadó, Budapest 1997.
- TENGELYI László: *A bűn mint sorseseemény*. Atlantisz Kiadó, Budapest 1992.
- VAJDA Mihály: *A posztmodern Heidegger*. T-Twins Kiadó, Lukács Archívum, Századvég Kiadó. 1993.
- VARGA Péter András: *A fenomenológia keletkezése*. L'Harmattan Kiadó 2013.

- VATTIMO, Gianni: *Dincolo de subiect.* (Trad. Ștefania Mincu.) Editura Pontica, Constanța 1994.
- VERESS Károly: A távolság hermeneutikai produktivitása. In Veress Károly (szerk.): *A távolság antinómiái.* Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kolozsvár 2009.
- VERESS Károly: *A nyelv teremtő erejéről. Hermeneutikai vizsgálódások III.* Egyetemi Műhely Kiadó, Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadója, Kolozsvár 2015.
- VISKY S. Béla: Heidegger és az idő, avagy egy elcsendesedés anatómiája. *Erdélyi Múzeum.* 2014.3. 110-114.
- V. KIRÁLY ISTVÁN: *Halandóan lakozik szabadságában az ember.* Kalligram Kiadó, Pozsony 2007.
- V. KIRÁLY István: *Határ–Hallgatás–Titok. A zártság útjai a filozófiában és a létben.* KOMPRESS, Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár 1996.